

Штучний інтелект як форма не-людського інтелекту: особливості та межі

Сушарник Я.А.

доктор економічних наук,

викладач кафедри публічного управління,

менеджменту та інклюзивної економіки

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут»

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Анотація. У тезах розглянуто штучний інтелект як специфічну форму не-людського інтелекту, що функціонує на основі алгоритмів, машинного навчання, оброблення даних та обчислювальних моделей. Визначено основні особливості штучного інтелекту, пов'язані зі здатністю до аналізу значних масивів інформації, виявлення закономірностей, прогнозування, класифікації та виконання окремих когнітивних завдань. Обґрунтовано відмінності між людським і штучним інтелектом за природою формування, механізмами функціонування та характером оброблення інформації. Визначено основні межі застосування штучного інтелекту, зокрема залежність результатів від якості даних, алгоритмів, технічної архітектури та умов використання. Акцентовано увагу на необхідності забезпечення прозорості, достовірності, безпеки та людського контролю за функціонуванням інтелектуальних систем. Встановлено, що штучний інтелект доцільно розглядати як окрему технологічну форму не-людського інтелекту, функціональні можливості якої не є тотожними людській свідомості та інтелектуальній діяльності.

Ключові слова: штучний інтелект, не-людський інтелект, машинне навчання, алгоритми, когнітивні системи, оброблення інформації, інтелектуальні системи, цифрові технології.

Abstract. This paper examines artificial intelligence as a specific form of non-human intelligence that functions on the basis of algorithms, machine learning, data processing, and computational models. The main characteristics of artificial intelligence are identified, including its ability to analyze large amounts of information, identify patterns, make predictions, classify data, and perform specific cognitive tasks. The differences between human and artificial intelligence in terms of the nature of their formation, mechanisms of operation, and the nature of information processing are substantiated. The main limitations of artificial intelligence applications are identified, in particular the dependence of results on data quality, algorithms, technical architecture, and conditions of use. Emphasis is placed on the need to ensure transparency, reliability, security, and human control over the functioning of intelligent systems. It is

established that artificial intelligence should be considered a distinct technological form of non-human intelligence, whose functional capabilities are not identical to human consciousness and intellectual activity.

Keywords: artificial intelligence, non-human intelligence, machine learning, algorithms, cognitive systems, information processing, intelligent systems, digital technologies.

Штучний інтелект у сучасних умовах набуває значення не лише як технологічний інструмент, а й як нова форма організації інтелектуальної діяльності. Його розвиток актуалізує питання про природу інтелекту, критерії його визначення та можливість існування інтелектуальних систем, які не мають біологічної природи. У цьому контексті штучний інтелект доцільно розглядати як форму не-людського інтелекту, функціонування якої ґрунтується на алгоритмах, даних, обчислювальних моделях та системах машинного навчання.

Поняття не-людського інтелекту є ширшим за поняття штучного інтелекту. Воно охоплює різноманітні форми інтелектуальної поведінки, що виникають поза межами людської свідомості, зокрема у тварин, колективних біологічних системах та штучних системах. Особливістю штучного інтелекту є те, що його когнітивні функції створюються людиною, але після розроблення відповідних моделей система може здійснювати операції з оброблення інформації, прогнозування, класифікації, генерації контенту та прийняття рішень із різним ступенем автономності [1].

ЮНЕСКО визначає штучний інтелект через здатність відповідних систем обробляти дані та інформацію способом, що нагадує інтелектуальну поведінку, включаючи навчання, міркування, сприйняття, прогнозування, планування та контроль. При цьому штучні інтелектуальні системи розглядаються як інформаційні технології, що поєднують моделі й алгоритми для виконання когнітивних завдань [2].

На відміну від людського інтелекту, штучний інтелект не формується внаслідок біологічної еволюції та життєвого досвіду. Його функціональна спроможність визначається архітектурою системи, якістю та обсягом даних, методами навчання, обчислювальними ресурсами й алгоритмічними процедурами. Відповідно, джерелом інтелектуальної поведінки штучної системи виступає не біологічна нервова система, а сукупність математичних моделей, програмних алгоритмів і технічної інфраструктури.

Важливою характеристикою штучного інтелекту є здатність виявляти закономірності у великих масивах інформації. Машинне навчання дозволяє системам адаптувати результати оброблення даних залежно від отриманого досвіду, не обмежуючись виключно попередньо заданими правилами. Особливого значення набули нейронні мережі та великі мовні моделі, які демонструють здатність працювати з природною мовою, створювати тексти, аналізувати

інформацію, здійснювати переклад, генерувати програмний код та вирішувати завдання різного рівня складності [2].

Сучасна динаміка розвитку штучного інтелекту свідчить про розширення його функціональних можливостей. За даними Stanford AI Index, у 2024 р. системи штучного інтелекту продемонстрували значне покращення результатів на складних тестах, зокрема у сфері мультимодального аналізу, математичного міркування та програмування. Водночас дослідження фіксують збереження проблем із надійністю складного міркування, особливо у завданнях, що потребують гарантовано правильного логічного результату [1].

Таким чином, інтелектуальність штучного інтелекту не слід ототожнювати з людським інтелектом. Система може демонструвати високі результати у виконанні окремих когнітивних завдань, однак це не означає наявності у неї тотожного людському способу сприйняття світу, самосвідомості, життєвого досвіду чи власної системи цінностей. Штучний інтелект функціонує в межах сформованої технічної архітектури та залежить від даних, алгоритмів і цілей, визначених на етапах його створення та використання.

Окремою особливістю не-людського інтелекту є можливість поєднання високої швидкості оброблення інформації з масштабованістю. Людина має обмежені фізіологічні можливості щодо одночасного опрацювання значних інформаційних масивів, тоді як цифрові системи можуть аналізувати великі обсяги даних за короткий проміжок часу. Це формує принципово іншу модель інтелектуальної діяльності, у якій перевагою є не універсальність людського досвіду, а швидкість, масштаб і здатність до статистичного виявлення закономірностей.

Водночас можливості штучного інтелекту мають принципові межі. По-перше, результати його роботи залежать від якості навчальних і вхідних даних. Неповні, викривлені або репрезентативно обмежені дані можуть зумовлювати помилки та відтворення наявних упереджень. По-друге, складні моделі не завжди забезпечують прозоре пояснення отриманого результату. По-третє, система може генерувати переконливу, але фактично неправильну інформацію. По-четверте, результат діяльності штучного інтелекту залежить від постановки завдання та параметрів його функціонування [1].

Проблема меж штучного інтелекту має також етичний та соціальний вимір. Використання алгоритмічних систем у прийнятті рішень створює необхідність контролю за їхньою точністю, недискримінаційністю, безпечністю та відповідністю правам людини. ЮНЕСКО у своїй Рекомендації з етики штучного інтелекту наголошує на необхідності людського нагляду, прозорості, справедливості, захисту людської гідності та прав людини.

Отже, штучний інтелект доцільно розглядати як специфічну форму не-людського інтелекту, яка характеризується не біологічною, а технологічною природою. Його інтелектуальність проявляється через здатність систем обробляти інформацію, навчатися на даних, розпізнавати закономірності, прогнозувати результати та виконувати когнітивні завдання. Водночас

функціональна інтелектуальність не є тотожною людській свідомості та не свідчить автоматично про наявність самосвідомості або автономного суб'єктивного досвіду.

Висновки

Штучний інтелект формує окремий напрям розвитку не-людських форм інтелекту, заснований на алгоритмічному обробленні інформації та машинному навчанні. Його специфіка визначається здатністю виконувати окремі когнітивні операції з високою швидкістю та масштабованістю.

Основною відмінністю штучного і людського інтелекту є природа їх функціонування. Людський інтелект формується на основі біологічних, соціальних і культурних механізмів, тоді як штучний інтелект функціонує завдяки алгоритмам, даним та обчислювальним моделям. Тому результати діяльності штучних систем доцільно оцінювати передусім за їх функціональними характеристиками, а не шляхом прямого ототожнення з людською інтелектуальністю.

Межі штучного інтелекту визначаються залежністю від даних, алгоритмів, технічної архітектури та умов застосування. Зростання його функціональних можливостей одночасно підвищує вимоги до достовірності, прозорості, безпеки та людського контролю. У перспективі подальше поширення штучного інтелекту потребуватиме не лише технологічного вдосконалення, а й розвитку відповідних етичних та інституційних механізмів його регулювання.

Література

1. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. Paris : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2022. 43 р. URL: https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?ark=%2Fark%3A%2F48223%2Fpf0000381137%2FPDF%2F381137eng.pdf&file=%2Fin%2Frest%2FannotationSVC%2FDownloadWatermarkedAttachment%2Fattach_import_e86c4b5d-5af9-4e15-be60-82f1a09956fd%3F_%3D381137eng.pdf&id=p%3A%3Ausmarcdef_0000381137&locale=fr&multi=true&v=2.1.196 (дата звернення: 24.09.2026).
2. Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence. AI Index Report 2025. Stanford : Stanford University, 2025. URL: <https://hai.stanford.edu/ai-index/2025-ai-index-report> (дата звернення: 24.09.2026).